
Anderson, A., Bergunder, M., Droogers, A., & van der Laan, C. (Eds.) (2010). *Studying Global Pentecostalism: Theories and Methods*.

Berkeley: University of California Press, 338 s.

ISBN: 9780520947504

Lucie Čechovská, FF MU, Ústav religionistiky

Kniha *Studying Global Pentecostalism* je kolekcí esejí přinášející rozsáhlý vhled do studia pentekostálních hnutí. Snaha editorů vytvořit publikaci, která bude obecným přehledem teoretických a metodologických přístupů, problémů a otázek ve studiu fenoménu pentekostálních hnutí, nebyla vynaložena nadarmo. Pulikace je velmi přínosnou v mnoha ohledech. Především je ale užitečným průvodcem pro studenty religionistiky a také výzkumníky, kteří chtějí zasahovat do soudobých diskuzí týkajících se pentekostálních a charismatických hnutí a soudobého křesťanství obecně. Z těchto důvodů bych ráda nabídla recenzi této knihy studentům religionistiky a čtenářům Sacra.

Úvod, ve kterém se editoři společně vyjadřují k hlavním motivacím, cílům a potřebám publikace, obeznamuje čtenáře mimo jiné s charakteristikami, které jsou pentekostálním hnutím, jakožto moderním proudům v křesťanství, typicky přisuzovány. Jedná se o novou formu křesťanské zvěsti spojenou s významnou rolí Písma svatého a praktickým zacházením s dary Ducha svatého. Druhým charakteristickým znakem je překvapující růst počtu věřících, který je v rozporu se všemi predikcemi sekularizačního efektu modernizačních procesů. Dalšími znaky jsou flexibilita, schopnost hnutí adaptovat se na světovou kulturní heterogenitu a široká škála věřících, mezi nimiž tvoří většinu ženy. Posledním charakteristickým znakem je přítomnost většiny pentekostálních hnutí na jižní hemisféře zeměkoule.

Částečně tyto charakteristiky otevírají komplexní a komplikované pole studia, do kterého téma pentekostalismu zasahuje. Výzkumy v oblasti pentekostálních hnutí se začínají rozvíjet od 50. let 20. století. Postupně se ustavovaly výzkumné asociace a centra, byly pořádány konference na toto téma, vznikaly časopisy a knihy. Se zaměřením na relativně krátké období ustavování studia pentekostálních hnutí v akademickém prostoru chtějí editoři v publikaci kriticky reflektovat metody a teorie, pomocí nichž do této doby výzkumy probíhaly. Potřeba neustálé reflexe teorie a metodologie je motivována také rychle se měnícím fenoménem pentekostálních hnutí. Právě dynamické změny uvnitř jednotlivých hnutí a v jejich vzájemných vztazích způsobují ve studiu četné teoretické, metodologické a interdisciplinární problémy. Jedná se zejména o tři okruhy problémů souvisejících jednak s definováním oblasti výzkumu a definicí pentekostalismu obecně, dále s budováním interdisciplinární povahy výzkumů a s tím spojenou snahou změnit stav, kdy každý badatel vstupuje do výzkumu s vlastními zájmy, a spíše než by se budovala interdisciplinární spolupráce, dochází stále více pouze

k multidisciplinaritě bez vzájemné spolupráce. Třetím okruhem, k němuž se editoři chtějí vyjádřit, je právě zmíněná práce na interdisciplinární kooperaci, tedy na budování interdisciplinárních metod, společného slovníku a zodpovězení základní otázky, co jednotliví badatelé vlastně považují za cíl vědy. Již v této úvodní pasáži je patrné, že publikace kromě metodologických otázek spojených se specifickým výzkumem pentekostálních hnutí řeší také obecnější témata spojená s akademickým studiem náboženství.

První část knihy týkající se již zmíněné interdisciplinární perspektivy ve studiu pentekostálních hnutí otevírá řadu nosných metodologických témat, důležitých jak pro studenty religionistiky, tak výzkumníky. Vzhledem k tomu, že jen tato část knihy obsahuje šest podkapitol, pokusím se shrnout především témata a poznatky autorů, které přinášejí onen metodologický přínos. Celou diskuzi je možné otevřít problematikou definování globálního pentekostalismu. Jak uvádí Allan Anderson, mnoho badatelů používá termín „pentekostální“ a předpokládá, že ostatní vědí, co tím badatel myslí. Takto velmi široce inkluzivně pojatá definice ale vede ke spekulacím o rozsahu hnutí a současně paradigma vědce v tomto bezbřehém prostoru ovlivní to, jakým způsobem bude o problému pojednávat. Příkladem tohoto způsobu práce může být zasazení pentekostálních hnutí do rámce typologií sekta/církev. S touto typologií pak souvisí další problém v přístupu k definování, a tím je esencialismus. Hledání toho, co je společné v globálním pentekostalismu, může badatele vést k zaměřování se na podstatné znaky, jako jsou dary Ducha svatého, charismata pro definování víry a praxe pentekostálních věřících. V kombinaci s takto esencialisticky pojatou definicí a s umístěním pentekostálních hnutí do rámce typologie sekta/církev badatel sám buduje identitu těchto hnutí a určitý typ křesťanství odlišitelný od jiných typů křesťanských protestantských církví. Nicméně spíše než by se jednalo o uchopení dynamiky identit pentekostálních hnutí, odráží tato práce spíše identitu výzkumníka, případně jeho akademických zájmů. V tomto ohledu André Droogers nabízí praktický přehled, v němž shrnuje aspekty, na které by badatel či student měl brát ohled ve vztahu k normativním otázkám a esencialismu ve studiu pentekostálních hnutí.

Alternativu k těmto kritikám se pokouší nabídnout Michael Bergunder zhodnocením přínosu kulturních studií. Zaměřuje se na jeden konkrétní proud, který je spojen s poststrukturalistickou epistemologií a specifickým způsobem tázání se. V tomto kontextu lze pentekostalismus chápat jako určitý diskurs spojený s náboženstvím a akademickým prostředím. Tento přístup vyžaduje praktickou specifikaci pentekostalismu jako diskursivní sítě vztahů a prozkoumání toho, jak je tato síť zabudována do jiných sítí vztahů. Badatel má pak za úkol rozpoznávat hranice těchto vztahů a reflektovat konfliktní tvrzení o inkluzi či exkluzi jednotlivých hnutí. Tento přístup pak tím, že se zaměřuje na neustálou artikulaci prvků uváděných pro definování pentekostálních hnutí a jejich vzájemné potvrzování v rámci dané sítě vztahů, reflektuje také dynamiku, tedy neustálé změny a transformace tohoto fenoménu. Jinými slovy, žádá církev či hnutí nemohou být považovány za pentekostální, dokud neukáží, zda a jak jsou ukotveny v pentekostální síti vztahů.

Mezi další koncepty, pomocí nichž se autoři textů snaží rozkrývat komplikovanost studia, patří gender, konverzní narativa a globalismus. Elizabeth Brusco se věnuje paradoxu uvnitř pentekostálních hnutí souvisejícímu s tím, že ženy představují

většinu věřících v těchto hnutích, ačkoliv je jejich status dle Písma podřízen muži. Právě v této oblasti výzkumu představuje využití narativního přístupu, který odhaluje detailněji lokální kontext participace žen v tom či onom hnutí. Autorka také využívá genderovou optiku při studiu pentekostálních hnutí, aby ukázala, jak důležité je mít na paměti kontext a vyrovnávání se s etnocentrismem. Pochopení toho, že existují jiné způsoby, jak dosáhnout změny v životě, jiné přístupy k tomu, co je považováno za dobrý život, a jiné systémy hodnot, je začátkem pro pochopení vlivu žen v procesu globálního rozrůstání pentekostálních hnutí.

V otázce vztahu pentekostálních hnutí a globalizace uvádí Birgit Meyer řadu nosných témat souvisejících také obecně s objevováním náboženství ve veřejném prostoru. Právě pentekostální hnutí dokazují, že je nutné znovu promyslet konceptualizaci šíření náboženství ve veřejném prostoru, vztah náboženství k ekonomice a ke spotřebě jakožto náboženské praxi. V tomto smyslu text vyzývá badatele, aby znovu promýšleli to, jakým způsobem se dívají na problém materiality. Tedy to, jak jsou ovlivněni pohledem na protestantismus odmítající materialismus a jak v tomto duchu pojmají materialismus jako projev „nižší úrovně“ náboženskosti. Pentekostalismus funguje v nových konstelacích, které vyžadují alternativní, empiricky zakotvené teorie a koncepty umožňující uchopit náboženství v dnešním světě. Studium pentekostálních hnutí v perspektivě globalizovaného postmoderního náboženství je zajímavým teoretickým přístupem, protože nám může pomoci získat pohled na to, co si v dnešní době náboženství s sebou nese.

Druhá část knihy je věnovaná perspektívám oborů, jako je psychologie, antropologie, sociologie, historie. Každá kapitola má sloužit spíše k představení základních témat a diskuzí, které se v jednotlivých oborech v otázce pentekostálních hnutí objevují. Proto je vhodná spíše pro studenty, kteří se snaží získat přehled v daném tématu, případně rozpracovat vlastní výzkum s ohledem na poznatky z jiných oborů. Cílem knihy, jak uvádějí editoři, je právě podpořit tento interdisciplinární přístup. Autoři kapitoly o psychologii náboženství Stefan Hubert a Odilo W. Hubert mapují výzkumy v oblasti pentekostálních hnutí a proměnu paradigmatu v přístupu psychologie k náboženství. Dřívější výzkumy využívaly kategorie jako schizofrenie, hysterie, které a priori ohraničovaly výzkum věřících v pentekostálních hnutích do rámce sociální deprivace a psychopatologie. Změna perspektivy přinesla využívání konceptů zaměřujících se více na otázky psychické stability, sebekontroly a nezávislosti. Tato proměna perspektivy odhaluje slovy autorů to, že psychologie není tak objektivní a nestranná, jak se někdy předpokládá. Dost často se stává, že je závislá na hodnotových soudech jednotlivých psychologů, stejně jako na mínění vědecké obce. Výběr určitých témat, zaměření na určité skupiny, využívání určitých konceptů a metodologie – to vše závisí na hodnotovém systému převládajícím v dané vědecké obci. A protože systém vědy není nezávislý na sociálním systému, v němž je ukotven, změny v perspektivě určitého oboru mohou odrážet také změny v hodnotovém systému společnosti jako takové.

Joel Robbins v kapitole věnované antropologii náboženství představuje přístup ke studiu pentekostálních hnutí jako žitého náboženství. Studium se zaměřuje primárně na to, co lidé dělají, a v rámci toho je zkoumán vztah věřících k rituálu, tělu, jazyku, morálce a médiím. Toto jsou zároveň oblasti, které současné antropology v souvislosti s pentekostálními hnutími nejvíce zajímají. Studium přispívá k pochopení kulturních procesů a kulturních změn, v nichž tato hnutí

sehrávají roli. Jinými slovy se antropologové snaží odpovědět na otázku, jaký typ kultury pentekostální ideologie a pentekostální žitá praxe produkuje.

Kapitola o sociologii náboženství, jejímž autorem je Stephen Hunt, rozpracovává téma pentekostálních hnutí prostřednictvím kategorií modernity, postmodernity a fundamentalismu. Seznamuje čtenáře s konceptualizací pentekostálních hnutí v teoriích a typologiích Maxe Webera či Roye Wallise. Velkým tématem sociologie náboženství ve vztahu k pentekostálním hnutím je schopnost těchto hnutí adaptovat se na nejrůznější politické, ekonomické a sociokulturní prostředí. Někteří autoři zdůvodňují tento úspěch teologickou flexibilitou, důrazem na zkušenost a podporováním smyslu pro vytváření komunity během období velkých sociálních a ekonomických změn. Jiní toto úspěšné šíření hnutí považují za součást vlivu amerického stylu fundamentalismu. Pentekostální a charismatická hnutí jsou součástí širšího fundamentálního hnutí, které obrací svou pozornost do těch částí světa, kde dochází k dezintegraci lokální kultury vlivem modernizace, rozpadem tradičních rodinných struktur. Zaměřují se na městské oblasti, v nichž je vysoký počet migrantů a chudých obyvatel. Stephen Hunt se nicméně k tomuto vysvětlení vyjadřuje kriticky, ačkoliv euroamerická modernita může zasahovat do různých koutů světa, adaptuje se na světovou kulturní heterogenitu a přetváří se do autentických podob. Kapitola neopomíná také téma televangelizmu, elektronických církví a aplikaci konceptu George Ritzera McDonaldisace společnosti George Ritzera.

Závěrečná podkapitola v tomto přehledu je věnována historickému přístupu. Její autor Cornelis van der Laan se stejně jako Allan Anderson v první části knihy přiklání k polycentrickému přístupu v otázce původu pentekostálních hnutí. Chceme-li situovat původ pentekostálních hnutí do rámce západního evangelikalismu, narazíme na četné problémy. Studium archivních materiálů může odhalit velmi jemné detaily a mít vliv na globální pohled a historii pentekostálních hnutí. Mapování pentekostálních hnutí a určování hranic musí vycházet z detailního mapování jejich štěpení, tření, exkluzivních i soutěžících strategií, s tím, že tyto hranice nikdy nejsou pevně ukotveny. Současně je nutné si uvědomovat, že historie určitého fenoménu je v dynamickém vztahu k přítomnosti, protože naše přítomné způsoby tázání ovlivní to, co najdeme.

Poslední část knihy je věnována pentekostální teologii. Autoři se postupně věnují tématu pneumatologie, tedy významu a projevům Ducha svatého, s tím, jakým způsobem zájem pentekostálních hnutí v této oblasti ovlivnil současnou teologii. Další kapitoly řeší téma misí, mezináboženského dialogu a setkávání, praktické teologie a ekumenismu. Jak editoři sami uvádějí, různé interdisciplinární úhly pohledu považují za největší přínos knihy. Dávají prostor pro setkání zástupců sociálních věd, teologie a humanitních věd.

V závěrečném shrnutí bych mohla dodat to, že kniha *Studying Pentecostalism* vyzývá zúčastněné aktéry diskuzí o pentekostálních hnutích k upřednostňování partikulárnosti před univerzálností, detailního zkoumání a empirické zakotvenosti před esencialismem, heterogenity před stejnorodostí a interdisciplinárního přístupu před pouhým multidisciplinárním bádáním bez vzájemné kooperace. Kniha ukazuje možné směry do budoucích výzkumů na základě kritických úvah nad výzkumy současnými i minulými. Eseje navíc přinášejí také podstatnou část faktografických údajů, a kniha tak může sloužit i jako vhodný materiál pro obecný vhled do problému pro dosud nezainteresované badatele.